

The author concludes that the foreign troopers, who once were passed through the trials of the Soviet POW camps, have been marginalized because of the forced separation from their former social status, cultural values and lifestyle.

Author used historical genetic, chronological, comparative, method of analysis and synthesis.

Keywords: prisoners of war, NKVD camps, POW psychology, psychological impact.

Калкутина Н. В., соискатель кафедры истории Украины, Николаевский национальный университет им. В. А. Сухомлинского (Украина, Николаев), frau.kalkutina@yandex.ru

Трагедия плена: морально-психологическая составляющая адаптации иностранных военнопленных Второй мировой войны к условиям пребывания в советских лагерях НКВД (на материалах Южной Украины)

Целью представленной публикации является исследование, психоземонального фактора военного плена и психологических последствий длительного содержания узников войны в советских лагерях. Автор рассматривает проблему морально-психологического потрясения военнослужащих в результате пленения, особенностей приспособления иностранных военнопленных к условиям вынужденной изоляции и ее влияние на психику и дальнейшую социальную адаптацию бывших узников войны.

Выяснено, что не все военнопленные смогли одинаково адаптироваться к стрессовым условиям лагеря, а также изменить свои идеологические и мировоззренческие убеждения.

При написании статьи использованы историко-генетический, хронологический, сравнительный, метод анализа и синтеза.

Ключевые слова: военнопленные, лагеря НКВД, психология военнопленного, психологическое воздействие.

* * *

УДК 37.01

Лаврут О. О.

кандидат исторических наук, доцент кафедры дошкільної та початкової освіти, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна, Донецьк), lavrut.olga@gmail.com

Становище дошкільних закладів освіти в перше повоєнне десятиліття у Сталінській області

Автор, поставивши за мету охарактеризувати становище дошкільних навчальних закладів у Сталінській області, виконала певний ряд завдань, котрі полягали у аналізі історіографічної та джерельної бази проблеми; вивченні питання реалізації освітньої політики в закладах дошкільної освіти Сталінської області першого повоєнного десятиліття; характеристиці кількісних та якісних показників розвитку дошкільної освіти в області; виокремленні недоліків у діяльності дошкільних закладів, чинників впливу на них та шляхів їх вирішення; окресленні перспектив дослідження. Їх діяльність обумовлювалась суспільно-демографічними та економічними факторами. Державні органи регулювали роботу дошкільних установ, їх наповнення. На основі джерельної бази в статті з'ясовані кількісний та якісний їх склад: підготовка вихователів, медичних працівників, їх фаховий рівень. Дошкільня в Сталінській області, не дивлячись на деякі негаразди, тримало високі позиції у загальнореспубліканському рейтингу.

Ключові слова: дошкільні навчальні заклади, повоєнний період, Наркомат освіти УРСР, Сталінська область, відділи освіти.

Дошкільна ланка освіти є однією із важливих у розвитку, навчанні та вихованні дітей, а її надбання – неочищенним внеском у суспільне буття. Насьогдні в Донецькій області накопичений значний досвід дошкільної освіти та виховання. Питання розвитку дошкільної освіти знайшли висвітлення у науковій літературі. Перша група праць є історичного спрямування, присвячена процесам, котрі відбувались в системі освіти: її управління, кадровому потенціалі, матеріально-технічному забезпеченні закладів. Проблеми відбудовчого періоду в цій галузі знайшли своє відображення у працях Н. Ф. Хорошайлова [1], А. О. Саржана [2] та інших [3]. Автори відзначили про перепоми до повноцінного функціонування закладів освіти, наголосивши на особливостях регіонального характеру.

До другої групи досліджень відносяться історико-педагогічні роботи, автори яких зупинились на розвитку

системи суспільного виховання в Україні у різні етапи історичного розвитку вітчизняного суспільства [4]. Особливу увагу вони звернули на внесок визначних персоналій у становлення та розвиток проблем виховання дітей [5].

Теоретичний і практичний досвід цього питання отримав висвітлення і в російській педагогічній школі. Вчені розглянули проблеми навчання дітей дошкільного віку. У 1952 р. голова Управління ДОШКІЛЬНИМ вихованням Народного комісаріату освіти, пізніше Міністерства освіти РСФРР, О. І. Волкова видала роботу, присвячену дошкільному вихованню в роки сталінських п'ятирічок. Сучасні дослідники розглядають наукові та методичні аспекти проблем змісту, форм, методів виховної роботи, організаційно-педагогічні перетворення системи суспільного дошкільного виховання. Як зазначають дослідники, розвиток змісту організації життєдіяльності дітей повоєнного періоду характеризувався розширенням спектру теоретичних і методичних досліджень. Питання науково-дослідницької роботи у сфері дошкільної педагогіки також знайшли відображення в роботах науковців. На цьому етапі значну увагу приділяли проблемі підготовки дітей до навчання в школі. Активно розроблялись питання ігрової діяльності дітей, морального, фізичного та естетичного виховання [6]. Дослідники звернули увагу на програмно-методичне забезпечення освітнього процесу в дошкільному закладі. Кожен програмний документ виникав на певному історичному етапі, відображаючи рівень розвитку дошкільної освіти та виховання. Вчені зазначили на використанні в педагогічній практиці “Керівництва для вихователя дитячого садка” (яке декілька разів перевидавалось та доповнювалось) [7].

Проаналізувавши історіографічну спадщину проблеми, можна зазначити, що вона є досить змістовною, проте питання регіонального характеру майже не знайшли відображення у ній. Тому, метою нашого дослідження є характеристика становища дошкільних закладів освіти Сталінської області в перші повоєнні роки. Реалізувати її можливо за умов виконання наступних завдань:

- аналізу історіографічної та джерельної бази проблеми;
- вивчення питання реалізації освітньої політики в закладах дошкільної освіти Сталінської області першого повоєнного десятиліття;
- характеристику кількісних та якісних показників розвитку дошкільної освіти в області;
- виокремлення недоліків у діяльності дошкільних закладів, чинників впливу на них та шляхів їх вирішення;
- окреслення перспектив дослідження.

Джерелами до вивчення нашого питання стали матеріали Державного архіву Донецької області, які презентують значний інформаційний потенціал з проблеми, котру розглядаємо [8].

Перебуваючи в складі колишнього СРСР, Українська РСР слухняно виконувала відповідні рішення, що стосувались освітньої політики. Вони також були реалізовані і в Сталінській області. На її розвиток вплинули події Другої світової та Великої Вітчизняної війни змінивши демографічну ситуацію в республіці та області. З

метою підтримки материнства та дитинства Президія Верховної Ради СРСР у 1944 р. видала указ “Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним та одиноким матерям”, для яких вартість перебування дитини в дитячому садку складала 50% від загальної платні. Дітей одиноких матерів зараховували до дитячих садків поза чергою. Розвитку й поліпшенню дошкільного виховання сприяла постанова РНК СРСР “Про заходи по розширенню мережі дитячих установ і поліпшенню медичного й побутового обслуговування жінок і дітей”, прийнята в 1944 р. А з 1949 р. спеціальним указом платню за утримання дітей в дошкільних закладах для деяких категорій громадян було зменшено на 50% [9].

Ці документи спрямовувались на поступове відновлення діяльності дошкільних закладів освіти, прикладом чого стала діяльність їх на терені колишньої Сталінської області. Так, у 1940 р. в УРСР працював 46.031 дошкільний заклад. Вже у 1945 р. в республіці було 59.150 дітей котрі відвідували дошкільні заклади, із них 11.150 дітей, які відвідували заклади у містах. У області нараховувалось 3.200 дітей (або 5,4% загальнореспубліканської кількості), котрі відвідували дошкільні заклади, із них 2900 дітей, які відвідували заклади у містах і 300 – у селах[10,арк.113зв]. У тому ж році в регіоні почали функціонувати ще три нових садочки[11,арк.187зв].

На виконання постанови Ради Міністрів УРСР № 659 від 21 березня 1950 р. виконком Сталінської облради депутатів трудящих повідомив Раду Міністрів УРСР, що згідно плану Сталінської області у 1950 р. мали працювати 1120 ясел–майданчиків на 37 тисяч дітей, у тому числі 15 тисяч дітей дошкільного віку. Перші ясла в області почали функціонувати з 1 березня 1950 р. у Мар’їнському районі, і 1 червня поточного року їх нараховувалось вже 752 ясел–майданчиків, де перебувало 15.625 дітей. Ясла знаходились у відремонтованих приміщеннях, діти забезпечувались харчуванням. У кожному районі здійснювали шефство над яслами, дошкільними закладами і сезонними яслами-майданчиками, для яких піонери та школярі виготовляли іграшки. У травні 1950 р. відбулась перевірка роботи ясел–майданчиків, згідно з якою відмітили позитивну роботу цих закладів у Старобешівському, Амвросіївському, Краснолиманському та Красноармійському районах[11,арк. 183 – 184зв]. Наступного 1951 року план контингенту сезонних дошкільних майданчиків у колгоспах та радгоспах, котрі підпорядковувались Міністерству радгоспів Української РСР, був таким:

Таблиця

План контингенту сезонних дошкільних майданчиків у колгоспах та радгоспах, котрі підпорядковувались Міністерству радгоспів Української РСР на 1951 р.[12,арк.48зв]

Кількість дітей у сезонних дошкільних майданчиках		
Територія	План контингентів сезонних дошкільних майданчиків у радгоспах	План контингентів сезонних дошкільних майданчиків у колгоспах
У Сталінській області	785	11,500 тис.
В Українській РСР	5,3 тис.	450 тис.

Тобто, у Сталінській області план контингенту сезонних дошкільних майданчиків у радгоспах склав 785 тис. або 15% загальнореспубліканських показників, а контингент майданчиків у колгоспах – 11,5 тис. або 2,6% відповідно. Враховуючи вищезазначене, обласна рада прийняла рішення про відкриття у Сталінській області сезонних ясел із охопленням 20 тисяч дітей віком від народження до трьох років (раннього віку) і 10 тисяч – трьох – семи років (дошкільного віку) відповідно. В укрупнених колгоспах організували 40 дошкільних майданчиків із контингентом 1 тисяча дітей. Заборонялось відкривати дошкільні заклади без наявності санітарного паспорту. Встановлювався систематичний контроль за коштами, нарахуванням трудоднів працівникам дитячих закладів. Місцеві органи влади виділяли у своєму складі осіб, котрі відповідали за діяльність дошкільних закладів. З метою поліпшення ситуації, здійснювався нагляд за діяльністю закладів, матеріальним забезпеченням (харчуванням, опаленням), його педагогічного і медичного складу, проводили семінари для завідуючих та вихователів закладів. До останніх могли зарахувати колгоспниць із семирічною освітою та досвідом роботи з дітьми. Контроль за діяльністю колгоспних дошкільних закладів покладався на голову колгоспу. Тому, виходячи із цього, Рада Міністрів УРСР у постанові від 1 квітня 1953 р. зазначила про недостатню увагу до вирішення цього питання, відмітивши про невиконання постанови Ради Міністрів УРСР від 6 лютого 1952 р. за № 227 “Про організацію в 1952 р. сезонних дитячих установ для дітей ясельного та дошкільного віку в колгоспах Української РСР”. План охоплення дітей дошкільного віку колгоспними сезонними дитячими установами у 1952 р. був виконаний на 80%, що пояснювалось необхідністю забезпечення підприємств жіночою працею[13,арк.179 – 182зв].

Вже Наказ Міністерства освіти УРСР від 25 квітня 1953 р. “Про організацію в 1953 р. сезонних дитячих установ для дітей дошкільного віку в колгоспах УРСР” зазначив про недоліки в роботі дошкільних закладів, котрі полягали у неякісному кадровому забезпеченні (працівники не мали належної педагогічної підготовки, досвіду роботи в цих закладах); брак приміщень, інвентарю, ігор, педагогічних приладь, дитячої літератури; неякісним залишалось дитяче харчування. Тому Рада Міністрів УРСР зобов’язала Міністерство сільського господарства, Міністерство освіти вжити заходів для своєчасного відкриття дитячих установ в усіх колгоспах республіки і створити умови для їх повноцінної роботи; охопити дітей згідно плану, забезпечити їх необхідним, залучити до вирішення цього питання жіночі ради колгоспів, актив батьків та комсомольців, і до 30 квітня поточного року закінчити проведення 15–денних семінарів з підготовки завідуючих та вихователів для роботи у дошкільних навчальних закладах (звертаємо увагу, що документ датувався 25 квітня і до 30 квітня це неможливо було виконати); здійснити методичне керівництво роботою цих закладів, відповідальність за що лягала на кабінети обласних інститутів удосконалення вчителів та районні відділи народної освіти. Кожний дошкільний навчальний заклад прикріплювався за певною школою, котра здійснювала шефську роботу. Додаток до Наказу містив План обслуговування дітей дошкіль-

ного віку дитячими установами в УРСР у 1953 р. Документ зазначав, що в Сталінській області 11 тисяч таких дітей (всього дітей різного віку – 530)[13,арк. 172 – 178зв].

Рішення Сталінської обласної ради депутатів трудящих від 10 квітня 1953 р. за протоколом № 10 “Про організацію в 1953 р. сезонних дитячих ясел та дошкільних майданчиків в колгоспах і радгоспах області” акцентувало на млявій участі у цій справі низки Міністерств: освіти, сільського господарства, охорони здоров’я, через що план попереднього – 1952 р. виконали неповністю. У деяких закладах не були закріплені приміщення за садочками, не оснащені майданчики. У Волноваському, Старо-Млинівському, Дзержинському районах не дотримувались санітарно-гігієнічних норм та правил. Наприклад, харчі для дітей готували у одному приміщенні і для працівників тракторної бригади. Дитячі заклади не були забезпечені художньою літературою, іграшками. Медичне обслуговування у перебувало на низькому рівні: не здійснювався медичний контроль за здоров’ям дітей і допускали до роботи тих, хто не пройшов медичний огляд.

Проте, окрім цього, працювали і дитячі майданчики. Згідно із планом розвитку мережі дитячих майданчиків для ігор Міністерства освіти УРСР на 1946 р.: всього в УРСР працювало 487 майданчиків, у Сталінській області – 34 (перші позиції тримав Київ, Сталінська область, найменше забезпечені були Закарпатська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька області). На майданчиках працювали гірки для катання на ковзанах, санчатах, коники-гойдалки, парні і групові гойдалки. В області функціонували й ігротеки (у кожному регіоні – по 1, а в Києві – 2, всього ігротек – 27). Тут діти з дорослими мали можливість пограти у хокей, здійснити арифметичну подорож, зіграти в морський бій, відвідати дитячий атракціон, розгадати географічні ребуси, різні шаради й задачі[14,арк. 107зв].

Важливою передумовою ефективної діяльності дошкільних закладів освіти стало їх науково-методологічне, програмне та теоретико-практичне забезпечення. Координація цієї діяльності здійснювалась Академією педагогічних наук РРФСР, яка була створена в Москві ще в жовтні 1943 р. і об’єднала кілька науково-дослідних інститутів і значну когорту науково-педагогічних кадрів. В умовах уніфікації освіти теоретичні й методичні розробки вчених були визначальними для створення навчальних планів, програм, підручників, посібників, за якими навчали й виховували дітей в усіх радянських республіках [9].

Протягом першого повоєнного десятиліття в республіці були розроблені, а в областях реалізовані теоретико-методологічні та практичні питання розвитку, навчання та виховання дітей відповідної категорії. Для різних категорій працівників дошкільних навчальних закладів вийшли відповідні посібники, зокрема – “Керівництво для вихователя дитячого садка”, яке визначало головною метою діяльності педагога став всебічний розвиток особистості дитини, врахування у її розвитку вікових особливостей. Проте зміст роботи був побудований не за віковими групами, а за окремими напрямками виховання, що утруднювало діяльність педагогів. До того ж, у ньому не знайшло наукового обґрунтування питання навчання дітей дошкільного віку,

залучення батьків до цього. Тому, з метою підвищення якості навчально-виховної роботи та підготовки дітей до школи “Керівництво для вихователя дитячого садка” було перевидане. Пріоритетним напрямком діяльності дошкільних закладів стали організація та проведення занять під керівництвом педагогів. Питання патріотичного виховання засобами рідної мови, усної народної творчості також знайшли висвітлення у ньому. Досвід вихователів-практиків висвітлювався на шпальтах періодичних видань, наукових збірок, обговорювався на науково-практичних конференціях. У 1947 р. Народний комісаріат освіти УРСР затвердив новий статут дитячого садка, згідно із яким організація, утримання та керівництво дошкільними закладами здійснювали державні органи. Цей документ сприяв поліпшенню організації, змісту й методики роботи дитячого садка на нових теоретичних засадах. Відбувались зміни і в організації діяльності дітей. Так, починаючи із 1953 р. робота з дітьми здійснювалась згідно із віковим розподілом на групи: у молодшій (де перебували діти 3–4 років), середній (5 років) та старшій (6 відповідно)[15].

Перебування дітей у закладах освіти потребувало відповідного дотримання режимних та санітарно-гігієнічних правил. Зі звільненням населених пунктів республіки надання медичної допомоги дітям значно погіршилась. Основними причинами чого стали відміна дільничної системи обслуговування населення, відсутність медичних кадрів до окупації та руйнація мережі медичних лікувальних установ[16]. Під час встановлення норм харчування у дошкільних закладах, користувались інструкцією Міністерства охорони здоров’я СРСР від 8 лютого 1949 р. “Про медичне обслуговування сезонних ясел в радгоспах та колгоспах”. Такі заклади освіти мали безперебійно отримувати мило, цукор, кондитерські вироби тощо[13,арк. 180 – 182зв].

З метою поліпшення матеріальної бази дошкільних закладів освіти та залучення до організації виховного процесу громадськості, Міністерство освіти УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 16 липня 1954 р. “Про збільшення випуску, розширення асортименту і поліпшення якості дитячих ігор та іграшок на підприємствах республіканської, місцевої і кооперативної промисловості Української РСР” у 1955 р. ініціювало проведення відповідного заходу. І вже у Наказі Міністерства освіти УРСР від 15 грудня 1955 р. “Про підсумки конкурсу на кращу дитячу іграшку та настільну гру” зазначалось, що у ньому взяли участь підприємства, окремі автори-архітектори, конструктори, художники, скульптори, вчителі, працівники дошкільних закладів та батьки, які презентували 287 зразків, прорецензовані фахівцями, із них 147 – розглянули журі. На основі цього, перше місце у конкурсі зайняла артіль імені Х з’їзду ВЛКСМУ системи Укрпромради (м. Харків) за представлені 12 ляльок, отримавши 5 тисяч крб. премії. Друге місце розділили троє: Малій Степан Якимович (м.Київ) – за механічну залізницю та швидкісний дитячий автомобіль; Трофимов Володимир Олександрович (м.Київ) – за театральні ляльки та настільну гру “Гонка яхт”; Бабінський Володимир Антонович (м.Київ) – за дерев’яні іграшки “Буратіно”, “Заєць-Гонщик”, “Неприємна зустріч”, отримавши 3 тис. крб. премії кожен. Третє місце отримав завод імені Ватутіна (м. Київ), змайструвавши заводний трактор, настільну гру “Коли

це буває”, альбом іграшок–саморобок, маски малятам, театральні та резинові іграшки, набір ялинкових ватних ігор, металоконструктор, чайний сервіз, настільну гру “Склади квітку”, набір карнавальних масок, отримавши 1 тисячу крб. Інші учасники отримали заохочувальні премії за альбом іграшок–саморобок з паперу, моделі пісочних будівель, альбом “Вчись в’язати”, надувні гумові іграшки. Продовженням заходу став Наказ Міністерства освіти УРСР від 21 грудня 1957 р. за № 457, згідно з яким необхідно було організувати з 1 січня Республіканський методичний кабінет художнього виховання дітей при Міністерстві освіти [17, арк.125зв]. У дошкільних закладах освіти дітей навчали і іноземній мові. Проте оплата праці педагогам не передбачалась, згідно із 2–м пунктом Наказу Міністерства УРСР Г. П. Пінчука від 17 лютого 1950 р. [18, арк.4зв].

Нагальним питанням залишалось кадрове, яке намагались вирішити декількома шляхами: через підготовку нових та вдосконалення роботи старих фахівців. Перші могли отримати освіту у педагогічних класах середніх шкіл. Нормативно–правовим підґрунтям цього став Наказ Міністра освіти УРСР за № 684 товариша П. Г. Тичини від 27 квітня 1948 р. “Про виконання постанови Ради Міністрів Української РСР і ЦК КП(б)У від 2 серпня 1946 р. за № 1383 “Про поширення мережі додаткових (одинадцятих) педагогічних класів при жіночих середніх школах УРСР” (які у майбутньому мали давати освіту учням 1–4 класів у початкових, семирічних, середніх школах). Документ звернув увагу на випуск у 1946 р. з 11 педагогічних класів 135 осіб, у 1947 р. – 443. У 1947/48 навчальному році при жіночих середніх школах республіки функціонували 25 одинадцятих класів, де навчались 607 осіб. Такі класи відкрились і в Сталінській області. Проте, недоукомплектованими залишались класи у Горлівці, Кадіївці. Вони потребували навчально–методичного забезпечення. Тому, рекомендувалось для таких шкіл видати підручники у кількості 14.146 тисяч примірників, для спецшкіл та шкіл для дорослих – 975 тисяч, підручників для педагогічних навчальних закладів – 707 тисяч, програм та посібників – 2.514 тисяч, наочних посібників – 3.610 відповідно [19, арк. 113зв]. Окрім цього у Донбасі педагогічних кадрів готували педагогічні, вчительські інститути та педагогічні школи [20, арк.122зв].

Педагоги отримували освіту і за заочною формою. У республіці в 1945/46 навчальному році за заочною формою готували 6 університетів, 20 педагогічних і 34 учительські інститути та 76 педагогічні училища. У останніх, згідно із Пояснювальною запискою до навчального плану Дошкільного заочного відділу педагогічного училища на четвертий рік навчання, затверджену Міністром освіти УРСР товаришем Філіпповим М. І. від 29 травня 1947 р., навчальний план складався в основному відповідно до навчального плану дошкільного денного відділу педагогічного училища на 1944/45 навчальний рік, затвердженого Народним комісаріатом освіти Української РСР 9 жовтня 1944 р. Слухачі вивчали спеціальні і пов’язані з ними загальноосвітні предмети, котрі починались ще на перших курсах (зокрема, курс природознавства, розділ анатомії і фізіології людини вивчався на першому курсі як основа для вивчення курсів із психології, шкільної гігієни, гри, фізичних вправ). Загальноосвітні основні предмети: російська і українська мови

й літератури, історія, профільний – педагогіка – вивчались протягом всього курсу перебування в закладі (протягом чотирьох років). Спеціальні предмети: співи, музика, ритміка, малювання, ліпка, робота з різними матеріалами, й методики їх викладання – також протягом чотирьох років. Предмети, невеликі за обсягом – протягом одного року. Підтвердженням цього стала наступна таблиця.

Навчальне навантаження студентів заочних відділень педагогічних училищ [20, арк.136зв]

Назва предмету	Кількість годин, котра відводилась на його вивчення
Українська мова	152
Методика розвитку мови	52
Російська мова	152
Українська література	94
Російська література	104
Дитяча література	42
Разом	1824
Випускні іспити	190
Перевідні іспити	80
Всього	2094

Необхідно відмітити, що навчальне навантаження на вивчення таких предметів як українська та російська мови були однаковими, бо виділяли однакову кількість годин, наступні позиції займала російська та українська літератури, а методика розвитку мови і дитяча література – замикали коло предметів, що демонструє значну питому вагу вивчення саме російськомовних предметів. З метою їх оптимального і якісного вивчення, для студентів створювались консультаційні пункти. Навчання починалось із 1 вересня. Для студентів перших курсів настановча сесія продовжувалась протягом 30 робочих днів, де їх ознайомлювали з навчальним планом, порядком навчання, давали їм завдання для самостійної роботи. Зимова сесія продовжувалась протягом 10 днів, а літня іспитова – 30 днів відповідно [20, арк.136зв].

Наказ Заступника Міністра освіти УРСР товариша Філіппова О. М. за № 839 від 21 травня 1948 р. “Про стан заочного навчання вчителів” повідомляв про перебування на заочних відділеннях 64.758 осіб. У педагогічних вищих навчальних закладах переведені та випущені 11.458 осіб проти 6.883 осіб у 1946 році і 3.966 у 1945 р., у педагогічних училищах – 9.830 проти 6.235 осіб у 1946 і 3.118 осіб у 1945 р. Протягом 1946/47 навчального року близько 30% слухачів педагогічних інститутів відрахували, в учительських інститутах – 19%, училищах – 11% відповідно, більше 19 тисяч заочників у 1947 р. не з’явилися до освітніх закладів [20, арк. 41зв].

Наказ Міністерства освіти УРСР від 14 березня 1953 р. “Про прийом на заочні відділення педагогічних та учительських інститутів Української РСР в 1953 р.” зазначав про здійснення набору з 1 квітня до 1 липня поточного року відповідно до правил прийому, затверджених Міністерством вищої освіти СРСР. У першу чергу до іспитів зараховували вчителів початкових, семирічних, середніх шкіл, піонервожатих, працівників дошкільних освітніх закладів та органів народної освіти. Завідуючі відділами народної освіти зобов’язали

педагогів, котрі не мали вищої освіти, відряджати на навчання. Вступні іспити з іноземної мови складала лише вступники філологічних факультетів. Необхідно було двічі в місяць (15-го і 30-го числа кожного місяця) інформувати Управління педагогічних в.н.з. і педагогічних училищ про заходи з організації прийому, кількість заяв про вступ. Склад екзаменаційних комісій визначали до 1 квітня. Заборонялось приймати понад планом студентів, тому – їх передавали іншим закладам у випадку вакансій, котрі існували там. Підсумки приймальної кампанії відбулись 5 липня на засіданні ради закладу [13, арк. 116зв].

Наступним шляхом підвищення ефективності діяльності дошкільних закладів освіти стало підвищення кваліфікації відповідних педагогічних кадрів, про що і зазначалось у Наказі Міністерства освіти Української РСР від 12 січня 1953 р. “Про організацію курсів підготовки і перепідготовки керівних та педагогічних кадрів шкіл і організаторів народної освіти в 1953 р.”: організувати влітку 1953 р. при обласних інститутах удосконалення вчителів педагогів 34.430 вчителів (в УРСР було заплановано, але перепідготовлено 26.746 осіб), серед яких 580 – дошкільних закладів, що склало 2,2% загальної кількості педагогів у республіці. У Сталінській області необхідно було підготувати 2.266 педагогів, серед яких – в області – 30 вихователів дитячих садків [21, арк. 4зв].

Це питання стосувалось і підготовки кадрів для медичного обслуговування дітей, котрі перебували в закладах освіти. Тому, обласні відділи охорони здоров'я приймали заходи щодо переведення 200 місць сезонних колгоспних ясел у постійні колгоспні яслі. З метою підготовки кадрів для них, функціонували 10-денні семінари. Зокрема, у 1950 р. їх учасниками стали 1018 осіб. Медичне обслуговування цих закладів здійснювали фельдшерські, фельдшерсько-акушерські пункти, сільські дільничі лікарі [22, арк. 183 – 184зв].

З метою забезпечення наступності дошкільної ланки освіти та початкової у республіці періодично проводились наради. Зокрема, на виконання постанови РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 4 травня 1945 р. за № 645 від Сталінської області на Республіканську нараду вчителів початкової школи відрядили 10 педагогів [10, арк. 110зв].

Отже, дошкільні заклади освіти в перші повоєнні роки перебували у нелегкому становищі. Давались взнаки повоєнні негаразди, котрі полягали у невисоких демографічних показниках, матеріально-технічному, кадровому забезпеченні, медичному обслуговуванні. На основі архівних матеріалів можна зазначити про створення і функціонування найпотужнішої дошкільної мережі в Харківській, Сталінській, Ворошиловградській областях. На рівні республіки та області намагались вирішувати ці питання. Перспективою подальшого дослідження є вивчення розвитку дошкільної освіти та виховання у другій половині ХХ століття радянського періоду.

Список використаних джерел

1. Саржан А. О. Социально-экономические и политические процессы в Донбассе (1945–1998 гг.). – Монография. – Донецк: Сталкер, 1998. – 300 с.
2. Хорошайлов Н. Ф. Возрождение Всесоюзной кочегарки. Из истории восстановления Донбасса в 1946–1950 гг. / Н. Ф. Хорошайлов. – Донецк: Донбасс, 1974. – 152 с.
3. Замлинська О. В. Культурне життя в Україні у 1943–1953

роках: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. / О. В. Замлинська. – К., 1995. – 219 с.; Соловей М. О. Кадри дитячих будинків Сталінської області в 1943–1958 рр. / М. О. Соловей // Нові сторінки історії Донбасу: зб. ст. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – Кн. 13/14. – С. 241.

4. Улюкаєва І. Г. Нариси з історії суспільного дошкільного виховання в Україні. – Бердянськ, 2006. – 148 с.; Улюкаєва І. Г. Стан дослідження історії становлення і розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні в історико-педагогічній науці // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 3. – Бердянськ: БДПУ, 2008. – С. 5–7; Єськова Т. Л. Проблема виховання в дошкільників працелюбності у вітчизняній педагогічній теорії та практиці у першій третині ХХ ст. // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 3. – Бердянськ: БДПУ, 2008. – С. 8–10.

5. Українська педагогіка в персоналіях: Навч. посібник / За ред. О. Сухомлинської. – У 2-х томах. – К.: Либідь, 2005. – 234 с.

6. Лисукова Е. В. Развитие содержания воспитательной работы в дошкольных учреждениях Советской России: 40–80-е годы ХХ века. – Дис. ... канд. педагог. наук по специальности 13.00.01. – Мурманск, 2004. – 173 с.

7. Алексеева М. М., Яшина Б. И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников: Учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – 3-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр “Академия”, 2000. – 400 с. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/razvitiye-soderzhaniya-vospitatelnoi-raboty-v-doshkolnykh-uchrezhdeniyakh-sovetskoi-rossii-40#ixzz2RSuMOWi2>

8. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. Р. 2852, Ф. Р. 2794.

9. Історія педагогіки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://schoollib.com.ua/psychologiya/1/35.html>

10. ДАДО. – Ф. Р. 2852. – Оп. 1. – Спр. 3.

11. Там само. – Ф. Р. 2794. – Оп. 1. – Спр. 553.

12. Там само. – Ф. Р. 2852. – Оп. 1. – Спр. 29.

13. Там само. – Спр. 43.

14. Там само. – Спр. 121.

15. Справочник по дошкольному воспитанию: Основные законодательные и инструктивные документы / Под ред. А. И. Шустова; сост.: Л. И. Мужелевская и Л. В. Русскова. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1980. – 543 с.

16. Удалова Т. М. Надання медичної допомоги дітям та матерям на визволених територіях України (1943–1945 рр.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/lipd/2008_3_4/udalova.htm

17. ДАДО. – Ф. Р. 2852. – Оп. 1. – Спр. 58.

18. Там само. – Спр. 26.

19. Там само. – Спр. 10.

20. Там само. – Спр. 120.

21. Там само. – Спр. 4.

22. Там само. – Спр. 553.

References

1. Sarzhan A.O. Social'no-jekonomicheskie i politicheskie processy v Donbasse (1945–1998 gg.). – Monografija. – Doneck: Stalker, 1998. – 300 s.

2. Horoshajlov N.F. Vozrozhdenie Vsesojuznoj kochegarki. Iz istorii vosstanovlenija Donbassa v 1946–1950 gg. / N.F. Horoshajlov. – Doneck: Donbass, 1974. – 152 s.

3. Zamljns'ka O.V. Kul'turne zhyttja v Ukraїni u 1943–1953 rokah: Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02. / O.V. Zamljns'ka. – K., 1995. – 219 s.; Solovej M.O. Kadry dytjacyh budynkiv Stalins'koї oblasti v 1943–1958 rr. / M.O. Solovej // Novi storinky istorii' Donbasu: zb. st. – Donec'k: DonNU, 2007. – Kn. 13/14. – S.241.

4. Uljukajeva I.G. Narysy z istorii' suspil'nogo doshkil'nogo vyhovannja v Ukraїni. – Berdjans'k, 2006. – 148 s.; Uljukajeva I.G. Stan doslidzhennja istorii' stanovlennja i rozvytku suspil'nogo doshkil'nogo vyhovannja v Ukraїni v istoryko-pedagogichnij nauci // Zb. nauk. prac' Berdjans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu (Pedagogichni nauky). – № 3. – Berdjans'k: BDP, 2008. – S.5–7; Jes'kova T.L. Problema vyhovannja v doshkil'nykiv praceljubnosti u vitchyznjanij pedagogichnij teorii' ta praktyki u pershij tretyni XX st. // Zb. nauk. prac' Berdjans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu (Pedagogichni nauky). – № 3. – Berdjans'k: BDP, 2008. – S.8–10.

5. Ukrai'ns'ka pedagogika v personalijah: Navch. posibnyk / Za

red. O.Suhomlyns'koi'. – U 2–h tomah. – K.: Lybid', 2005. – 234 s.

6. Lisukova E.V. Razvitie soderzhanija vospitatel'noj raboty v doshkol'nyh uchrezhdenijah Sovetskoi Rossii: 40–80-e gody XX veka. – Diss. ... kand. pedagog. nauk po special'nosti 13.00.01. – Murmansk, 2004. – 173 s.

7. Alekseeva M.M., Jashina B.I. Metodika razvitiya rechi i obuchenija rodnomu jazyku doshkol'nikov: Ucheb. posobie dlja stud. vyssh. i sred. ped. ucheb. zavedenij. – 3–e izd., stereotip. – M.: Izdatel'skij centr "Akademija", 2000. – 400 s. Nauchnaja biblioteka dissertacij i avtoreferatov disserCat. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.dissercat.com/content/razvitie-soderzhanija-vospitatelnoi-raboty-v-doshkolnykh-uchrezhdeniyakh-sovetskoi-rossii-40#ixzz2RSuMOWi2>

8. Derzhavnyj arhiv Donec'koi' oblasti (dali – DADO). – F.R.2852, F.R.2794.

9. Istorija pedagogiky Ukrai'ny. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://schoollib.com.ua/psychologiya/1/35.html>

10. DADO. – F.R.2852. – Op.1. – Spr.3.

11. Tam samo. – F.R.2794. – Op.1. – Spr.553.

12. Tam samo. – F.R.2852. – Op.1. – Spr.29.

13. Tam samo. – Spr.43.

14. Tam samo. – Spr.121.

15. Spravochnik po doshkol'nomu vospitaniju: Osnovnye zakonodatel'nye i instruktivnye dokumenty / Pod red. A.I. Shustova; sost.: L.I. Muzhelevskaja i L.V. Russkova. – 4–e izd., ispr. i dop. – M.: Prosveshhenie, 1980. – 543 s.

16. Udalova T.M. Nadannja medychnoi' dopomogy ditjam ta materjam na vyzvolenyh terytorijah Ukrai'ny (1943–1945 rr.). [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/lipd/2008_3_4/udalova.htm

17. DADO. – F.R.2852. – Op.1. – Spr.58.

18. Tam samo. – Spr.26.

19. Tam samo. – Spr.10.

20. Tam samo. – Spr.120.

21. Tam samo. – Spr.4.

22. Tam samo. – Spr.553.

Lavrut O.O., candidate of historical sciences, associate professor of department of preschool and initial education, Donetsk region institute of post diplom's pedagogical education(Ukraine, Donetsk), lavrut.olga@gmail.com

Position of preschool educational establishments in the first post-war decade in the Stalin's region

Author, putting an aim to describe position of preschool educational establishments in the Stalin area, executed the certain row of tasks that consisted in the analysis of historiography and spring base of problem; study of question of realization of educational politics in establishments of preschool formation of the Stalin's region of the first post-war decade; to description of quantitative and quality indexes of development of preschool in region; selection of defects in activity of preschool establishments, factors of influence on them and ways of their decision; lineation of prospects. It activity was caused of a social-demographical and economic factors. States organs were regulated a work of the preschool educations institutions, it full. Quantitative qualitative there contention was characterized on the sourcing base in the article: preparation of the teachers, medicine works, there education level. Preschool was holded high positions in republicans rating, but were some problems.

Keywords: preschool educations institutions, post-war decade, Ministry education of USSR, Stalin's region, department of education.

Lavrut O. A., кандидат исторических наук, доцент кафедры дошкольного и начального образования, Донецкий областной институт последипломного педагогического образования (Украина, Донецк), lavrut.olga@gmail.com

Положение дошкольных образовательных учреждений в первое послевоенное десятилетие в Сталинской области

Автор, поставив цель охарактеризовать положение дошкольных учебных учреждений в Сталинской области, выполнила некоторый ряд заданий, которые заключались в анализе историографической и источниковедческой базы проблемы; изучении вопроса реализации образовательной политики в учреждениях дошкольного образования Сталинской области первого послевоенного десятилетия; характеристики количественных и качественных показателей развития дошкольного образования в области; обозначении недостатков в деятельности дошкольных учреждений, факторы влияния на них и путей их решения; намечены перспективы исследования. Их деятельность обуславливалась социально-демографическими и экономическими факторами. Государственные органы регулировали работу дошкольных учреждений, их наполнение. На основе источниковедческой базы в статье проанализированы их количественный и качественный состав: подготовка воспитателей, медицинских работников, их образовательный уровень. Дошкольное образование в Сталинской области, не смотря на некоторые издержки, занимало высокие позиции в общереспубликанском рейтинге.

Ключевые слова: дошкольные образовательные учреждения, послевоенный период, Наркомат образования УССР, Сталинская область, отделы образования.

* * *

УДК 94(477)“1945/1952”:378

Лук'яненко О. В.

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології, Полтавський національний педуніверситет ім. В. Г. Короленка (Україна, Полтава), lukyaneenko.ov@gmail.com

ПСЕВДОНАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ТА ВІЙНА З “НАЦІОНАЛІСТИЧНИМИ ВИРОДКАМИ” ОСВІТЯН ПОВОЄННИХ ПЕДІНСТИТУТІВ УРСР

Ілюструється формування фальшивої національної ідентичності в освітніх педінститутах УРСР повоєнного періоду (1945–1952 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило простежити нароцування наступу ідеологічної машини на українофільські настрої; відслідкувати співвідношення команд із центру та їхнього виконання на місцях. Відтворено послідовність намітання атмосфери у середовищі освітян у буквоїдстві та дріб'язкових конфліктах. Зроблена оцінка ставлення педагогів до окремих аспектів тогочасного процесу творення підручників з історії України та української літератури. Характерним явищем стає поділ республіки та її жителів на благонадійних та неблагонадійних з позицій лояльності до влади.

Ключові слова: педагогічний інститут, український націоналізм, національна ідентифікація, повсякдення, повосення Україна.

У 2014 р. Україна стикнулася з новою хвилею національної боротьби. Здавалося, часи “малоросійського комплексу” залишилися у минулому разом із нав'язуваною “другосортністю”. Та вкотре звів голову “імперський змії” російського імперіалізму. Хвиля українофобства привела російські війська на береги українського Криму. Постає проблема “українського націоналізму”. Путінська імперія заговорила старими шаблонними фразами, з якими мали справу українські освітяни сім десятиліть тому.

Тоді у по-сталінськи “турботливо приєднаній” Західній Україні почали наводити новий лад. І “соціалістична чистка” почалася посилено не стільки в економіці, скільки в головах. Найкращими “ідеологічними чистильниками” були, є і залишатимуться освітяни. Тисячі молодих людей “ліпили” новий образ громадянина “покоління країни соціалізму” на замовлення центру і самі часто змінювалися під впливом власної роботи [1]. Влада не барилася із тим, аби у вибухонебезпечному “націоналістичному” Західному краї працювала найкраща зрадянізована освітянська варта. Уже перші повоєнні випуски студентів педінститутів в основному спрямовувалися саме на територію “возз'єднаної” України. Так, 1948 р. із 15 тис 18 випускників педвузів, учительських інститутів, педучилищ та педагогічних класів УРСР до Ізмаїльської та Закарпатської областей відправили 6 тис 235 осіб – 42% [2].

Та й студентів педінститутів було найлегше зорганізувати на пропагандистську роботу. Їм вибором професії судилося бути серед людей, шліфуючи своє вміння переконувати. А влада не барилася із тим, щоб роздавати настанови, у чому саме слід було переконувати населення західних областей. Так, до десятиріччя возз'єднання з УРСР у листопаді 1949 р. освітян зобов'язували влаштовувати виставки, фоторепортажі досягнень трудящих, а також стати до читання численних ура-патріотичних лекцій для населення [3].